

ДОКЛАД

за колективни трудови спорове в базата данни, поддържана от Националния институт за помирение и арбитраж /НИПА/

Въведение

Настоящият доклад е изготвен във връзка с изпълнение на дейностите по проект за оказване на техническата помощ от Международното бюро по труда /МБТ/, регионален офис за Централна и Източна Европа в Будапеща на Националния институт за помирение и арбитраж (НИПА). Основната цел на доклада е представянето на обобщена информация за регистрираните от НИПА колективни трудови спорове (КТС), използвайки стандарти и технология на отразяване на случаите на КТС, представени от експерти на МБТ в хода на оказваната техническа помощ.

Докладът съдържа преглед на данни и анализ за:

- регистрирани от НИПА ефективни стачки в периода 2011 г. – април 2014 г.;
- регистрирани от НИПА протестни действия по повод КТС в периода 2013 г. – април 2014 г.;

Предмет на анализ в настоящия доклад са:

- описание на източниците на информация за КТС и възможностите за тяхното подобряване;
- причините за възникването на КТС.

Базата данни за КТС, поддържана от НИПА, има ограничени възможности към момента, които не позволяват точно измерване на обхвата на споровете и не могат да осигурят международна съпоставимост на данните. Тя съдържа предимно информация от медии, т.е. вторични данни, и по-малко данни от първични източници. Предмет на дискусия е как и по какъв начин страните по КТС да обявяват информация за възникнал колективен трудов спор, и как тази информация може да се използва за целите на поддържаната от НИПА база данни.

Съобразно действащата нормативна уредба, усилията на НИПА са насочени главно към осигуряване на входящ информационен поток (данни) от медийното пространство. Този източник на информация е вторичен по своя характер, доколкото информацията, получавана в НИПА, се отразява с посредничеството на медиите. НИПА има договори за мониторинг на публикации по ключови думи с две от най-големите информационни агенции в страната, чрез които НИПА получава ежедневна информация за възникнали КТС и обявени и проведени стачки на територията на цялата страна. Тази информация обаче не създава възможности за достъп до оригинални документи във връзка с КТС, и поради това не съдържа като правило измерими и точни данни относно продължителността на спора, причините за неговото възникване, както и за начина за неговото уреждане.

Поради тези причини, данните за колективните трудови спорове, събирани от НИПА, нямат необходимата представителност, и не се публикуват систематично. Независимо от това, поради липса на официални статистически данни за КТС, обявени и проведени стачки и локаути, НИПА от 2013 г. въз основа на базата данни за КТС, предоставя наличната информация на МТСП за целите на международните сравнения към МОТ и ЕК.

С цел подобряване на възможностите на поддържаната от НИПА база данни за КТС в страната, Институтът проведе проучване относно възможностите за сътрудничество със социалните партньори, както и с институции на пазара на труда като АЗ, ГИТ и НСИ, във връзка с нуждата от подобряване на настоящата база данни за КТС. Също така, в изпълнение на дейностите по Компонент 2 „Разрешаване на спорове“ от проект „Насърчаване на социалния диалог и подобряване на условията на труд на работниците и служителите”, изпълняван от НИПА в рамките на Тематичен фонд „Партньорство и експерти“ от „Българо-швейцарската програма за сътрудничество за намаляване на различията в рамките на разширения Европейски съюз“, с участието на експерти на социалните партньори, бе разработен доклад относно състоянието и перспективите за развитие на изгражданата от НИПА информационна система за КТС.

1. Регистрирани от НИПА колективни трудови спорове в периода 2011 г. – април 2014 г.

На *Фигура 1* са представени данни за регистрираните от НИПА случаи на КТС, в т.ч. стачки, за периода януари 2011 г. – април 2014 г. В разглеждания период нараства броят на регистрираните КТС. Паралелно нараства броя на КТС, чието разрешаване преминава през обявени и проведени ефективни стачни действия – 2011 г. – 4 стачки, 2012 г. – 5 стачки, 2013 г. – 14 стачки, а за първите четири месеца на 2014 г. проведените стачки, регистрирани от НИПА, са 2.

Фигура 1

На *Фигура 2* са представени данни за регистрираните от НИПА ефективни стачки, групирани по икономически сектори. В периода 2011 – април 2014 г. няма регистрирани стачки от групи предприятия в рамките на сектор или бранш. Данните отчитат броя предприятия, в които през съответната година има проведени стачки.

Фигура 2

Най-голям брой предприятия, в които са проведени ефективни стачни действия, има в сектора:

➤ **Преработваща промишленост (С) през 2013 г.**

6 стачки по причини неизплатени работни заплати: ВМЗ - Сопот, Алфа Ууд България, Интендантско обслужване - Калофер, Вагоно-ремонтен завод - Карлово АД, Ремотекс Раднево, Вевиан АД – гр. Пловдив; както и една стачка през 2012 г. в предприятието ВМЗ - Сопот по причина реструктуриране на предприятието и съкращение на персонал;

➤ **Транспорт, складиране и пощи (Н) през 2012 г.**

4 ефективни стачки: В 4 държавни компании от бранш железопътен транспорт; 2 предупредителни едновременни стачки през 2013 г. в Български пощи ЕАД (искания за увеличение на основните възнаграждения) и Тролейбусен транспорт Перник (неизплатени работни заплати).

➤ **Добивна промишленост (В) през 2012 г.**

2 ефективни стачки – в „Мини Марица – изток“ ЕАД (искания за изплащане на договорени допълнителни възнаграждения за постигнати резултати), и Горубсо – Мадан АД (неизплатени работни заплати), и през 2013 г. - Мини открит въгледобив ЕАД – Перник (неизплатени работни заплати)‘

➤ **Административни и спомагателни дейности (N) през 2013 г.**

2 стачки през 2013 г. - Титан клинър в гр. Смолян и Нелсен чистота ЕООД гр. Стара Загора по причини неизплатени заплати.

Останалите сектори, в които има регистрирани стачки за периода са: Доставка на води, канализационни услуги, управление на отпадъци и възстановяване (Е); Строителство (F), Държавно управление (O), Образование (P), Култура, спорт и развлечения (R), Хуманно здравеопазване и социална работа (Q).

На *Фигура 3* са представени данни за регистрираните от НИПА ефективни стачки, според основните причини за КТС. Най-честа причина за стачки в страната в последните години се явяват неизплатените работни заплати – общо 15 от всички регистрирани 26 стачки в разглеждания период, или 58% от всички.

Фигура 3

Основна причина за стачките през 2011 г. се явяват процесите на реструктуриране в държавните предприятия БДЖ и НКЖИ. През 2012 г. са неизплатени заплати, неизпълнение на КТД, отказ от преговори за подписване на КТД, ниски възнаграждения и лоши условия на труд. През 2013 г. към причините за стачка, които са сходни с тези от предходната година се добавят и: претенции на работниците и служителите към стила и методите за управление на ръководството; неизплащане на допълнителни възнаграждения; проблеми с неосигуряване на безплатно специално работно облекло и лични предпазни средства. Причини за стачките до края на месец април 2014 г. в две предприятия са неизплатени възнаграждения и противопоставяне на смяна на ръководството.

Като цяло в базата данни малко под половината от всички случаи на КТС от последните години са свързани със забавяне на изплащането на възнагражденията на работниците и служителите. Други основни причини са предстоящите съкращения на работни места, исканията за повишение на възнагражденията и подобряване на условията на труд. По-рядко причини за КТС се явяват неизпълнението на действащи колективни трудови договори, отказът на работодателя да преговаря за сключването на нов КТД, както и искания за смяна на мениджмънта на предприятието. Други по-често срещани причини са реструктурирането на предприятия – 15% от случаите и исканията за увеличение на основните възнаграждения – 12%. По 4% са регистрираните ефективни стачни действия по причини: неизплатени допълнителни възнаграждения, неизпълнение на КТД, искания за оставка или запазване на мениджмънта на предприятието.

На *Фигура 4* са представени данни за общата продължителност в часове на проведените ефективни стачки, групирани по икономически сектори.

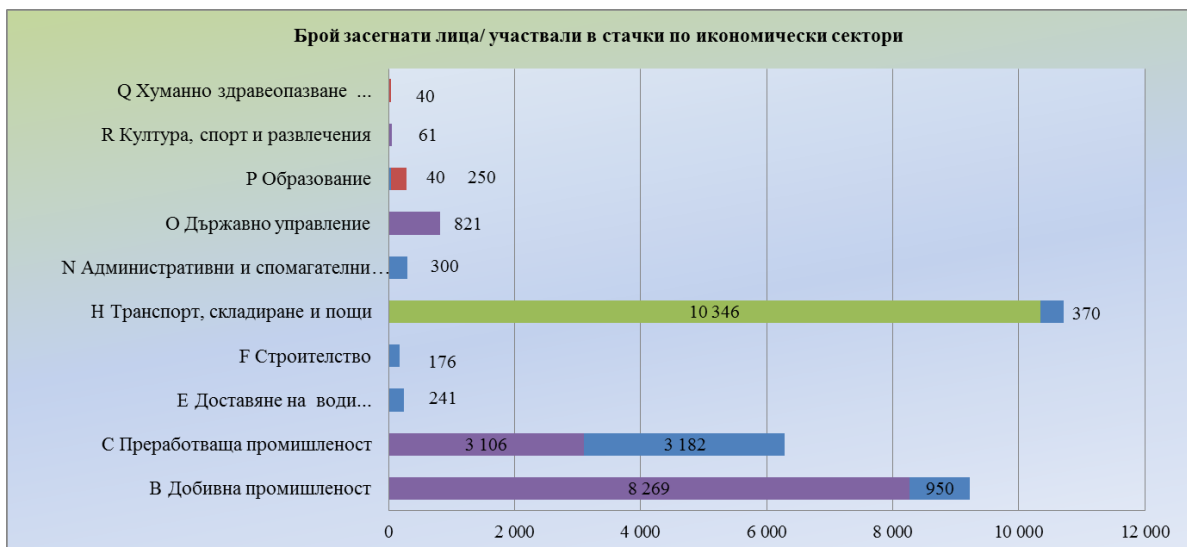
Най-значителна продължителност има отразена в секторите: (С) Преработваща промишленост и (Н) Транспорт, складиране и пощи – 184 работни часа, или 23 работни дни. Между 5 и 7 работни дни е продължителността на стачките в сектор – (В) Добивна промишленост. В останалите сектори продължителността е между 1 и 24 часа, или максимално 3 работни дни.

Фигура 4

На *Фигура 5* са представени данни за общия брой засегнати/участвали в стачки лица, групирани по икономически сектори. Най-голям брой засегнати/лица годишно има в секторите: (Н) Транспорт, складиране и пощи – над 10 хиляди работници и служители, (В) Добивна промишленост – над 8 хил. лица, (С) Преработваща промишленост – над 3 хил.

Фигура 5

На *Фигура 6* са представени данни за относителния дял на засегнатите/участвали в стачки работници и служители, групирани по икономически сектори. Изчисленията са извършени по формулата:

$$\text{Брой на засегнати/участвали работници на 1000} = \frac{\text{Брой на засегнати/участвали работници и служители на 1000} \times 1000}{\text{Общ брой на работниците и служителите}}$$

Фигура 6

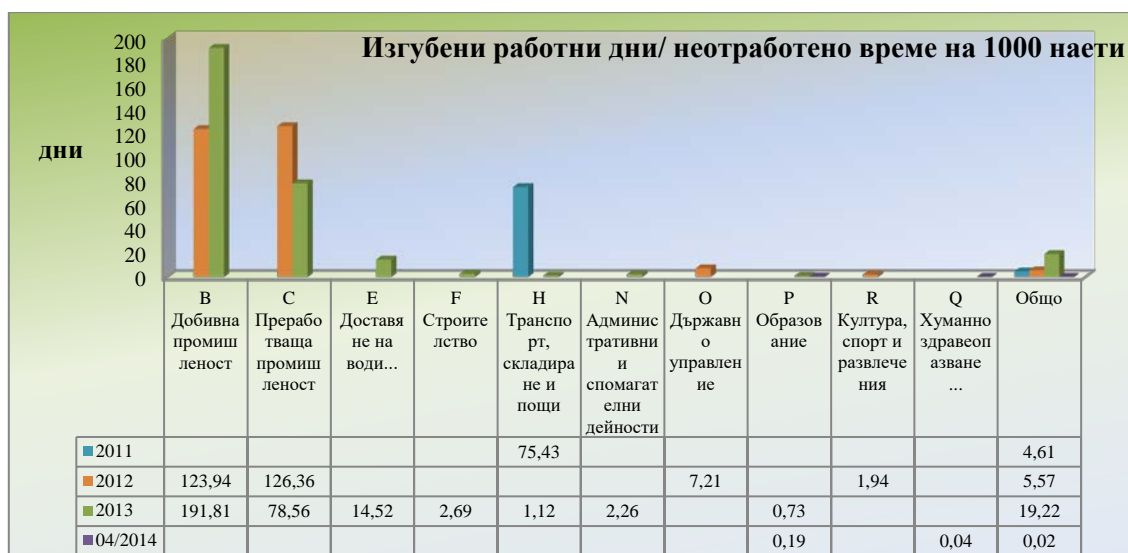
Средният размер на показателя „Брой на засегнати/участвали работници и служители на 1000 работници и служители“ е най-висок през 2012 г. - 5,27 работници и служители на 1000 наети и 4,61 през 2011 г. и по-нисък в последните два разглеждани периода – 2,27 през 2013 г. и 0,11 за първите 4 месеца на 2014 г.

На *Фигура 7* са представени данни за относителния размер на изгубените работни дни поради стачки, групирани по икономически сектори.

Изчисленията са извършени по формулата:

$$\text{Неотработено време на 1 000 работници и служители} = \frac{\text{Неотработено време от засегнати/участвали работници и служители на 1000}}{\text{Общ брой на работниците и служителите}} \times 1000$$

Фигура 7

Средният размер по години е най-висок през 2013 г. - 19,22 неотработени дни на 1000 наети. През 2012 г. средния размер на показателя е 5,57, а през 2011 г. - 4,61 изгубени дни на 1000 наети. За първите 4 месеца на 2014 г. стойността на този показател е значително по-малка – 0,02

дни. Данните показват също, че четири сектора имат най-значителен дял на изгубените работни дни на 1000 наети: В Добивна промишленост, С Преработваща промишленост, Н Транспорт, складиране и пощи.

2. Регистрирани от НИПА протестни действия в периода 2013 г. – април 2014 г.

В настоящия анализ са включени данни за проведените протестни действия от началото на 2013 г. до момента. Причината за това е, че в редица случаи колективните трудови спорове не се изразяват в ефективни стачни действия при непостигане на споразумение между страните за разрешаване на спора, а се прибегва до друга законова форма – протести и шествия по Закона за събранията, митингите и манифестациите. Това е валидно и в случаите, в които правото на ефективна стачка е законово ограничено. В случаите на протестни действия от изключителна важност е да се установи тяхната причина от гл.т. на това дали попада в обхвата на трудовите и индустриалните отношения, или е от друг характер.

Данните на НИПА показват, че протестните действия с национално значение в отделни сектори на националната икономика, осъществени през 2013 г. са 3. От тях само един е във връзка с условия на труд и възнаграждения – на служители в затворите (искания за увеличение на възнагражденията и подобряване на условията на труд). Останалите национални протестни действия са свързани с декларираните искания на земеделски производители, тютюнопроизводители, животновъди и таксиметрови шофьори, които нямат трудово-правен характер, или интереси за установяване на по-добро състояние, свързано с трудовите отношения.

Протести на групи предприятия има проведени както следва:

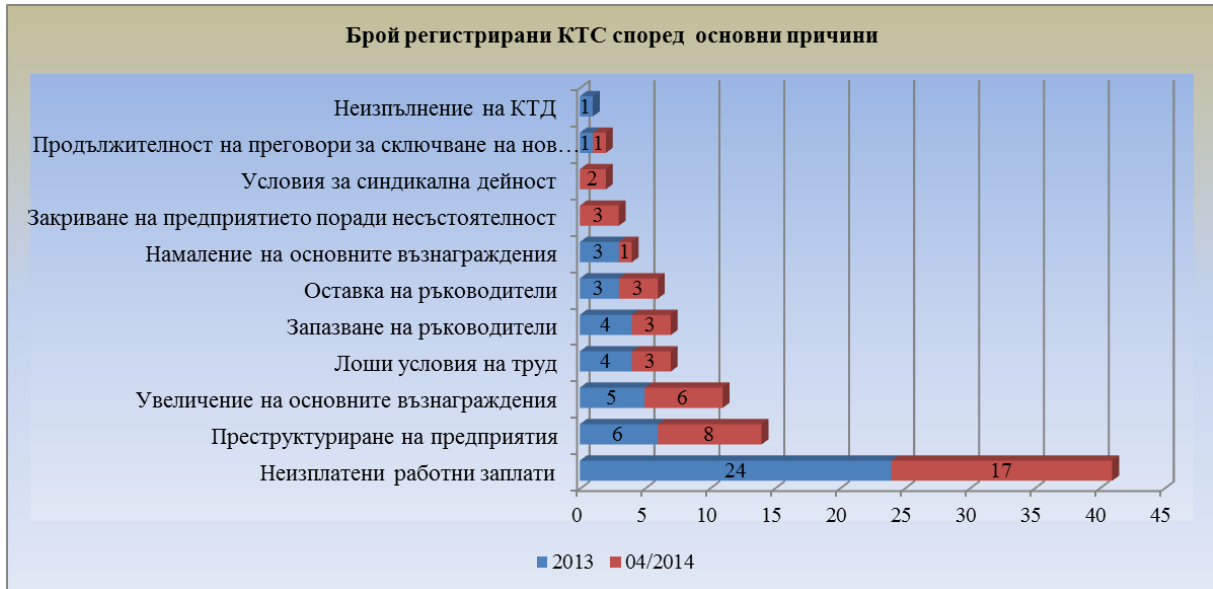
- през 2013 г. – 4 протеста, в т.ч. - МВР (увеличение на възнагражденията), Напоителни системи ЕАД и болнични заведения в сектор Здравеопазване (неизплатени РЗ), Вгледобив – (съкращения на работни места);
- в периода януари-април 2014 г. – 2 протеста - Напоителни системи ЕАД (неизплатени РЗ) и Районни здравни инспекции (увеличение на възнагражденията и лоши условия на труд).

Протести в отделни предприятия има проведени както следва:

- през 2013 г. - 11 протеста по следните основни причини:
 - ✓ Неизплатени РЗ – 5 предприятия;
 - ✓ Намаление размера на основни възнаграждения – 2 предприятия;
 - ✓ Частично съкращение на работни места – 3 предприятия;
 - ✓ Преструктуриране на персонала – 2 предприятия;
 - ✓ Искания за запазване на ръководители – 5 предприятия.
- в периода януари-април 2014 г. - 11 протеста по следните основни причини:
 - ✓ Неизплатени РЗ – 6 предприятия;
 - ✓ Намаление размера на основни възнаграждения – 1 предприятие;
 - ✓ Преструктуриране на персонала – 3 предприятия;
 - ✓ Искания за запазване на ръководители – 2 предприятия;
 - ✓ Искания за оставка на ръководители – 2 предприятия.

На *Фигура 8* са представени данни за основните причини за възникването на регистрираните от НИПА общо колективни трудови спорове – такива, които не са приели формата на стачка и/или протестни действия, стачки и протести. Основна причина за КТС се явяват неизплатените работни заплати – 41 случая на КТС от всички регистрирани 97 в периода януари 2013 г. – април 2014 г., което се равнява на 42% дял от причините за КТС.

Фигура 8

Другите причини са – реструктуриране на предприятия – 14%, искания за увеличение на основните възнаграждения – 11%, лошите условия на труд – 7%, искания за запазване и оставка на ръководители – 7% и 6%, намаление на основните възнаграждения – 4%, закриване на предприятието поради несъстоятелност – 3%.

По-рядко срещани причини за КТС се явяват договореностите, съдържащи се в колективните трудови договори, като: неизпълнение на задълженията за предоставяне на условия за синдикална дейност – 2%, продължителност на преговорите за сключване на нов КТД – 2%, неизпълнение на КТД - 1% или общо - 5% от всички КТС.

3. Предложения за подобряване на източниците на информация:

1) Повишаване на ролята, мястото и функциите на социалните партньори – представителните работодателски организации, и представителните организации на работниците и служителите, в процеса на изграждането и развитието на информационната система за колективни трудови спорове на НИПА за осигуряване на първична информация;

Трипартитният характер на НИПА, реализиран чрез Надзорният му съвет и неговите законови правомощия, е възможно да бъде развит в посока на сътрудничество за предоставяне на информация относно КТС както с представителните на национално равнище организации на работодателите, и на работниците и служителите, така и с техните отраслови/браншови и регионални структури.

Социалните партньори следва да решат дали е уместно създаването на нормативно задължение за страните по КТС за уведомяване на НИПА при колективен трудов спор (не само стачки), както и за предоставяне на данни (информация) за неговите

характеристики – страни, искания, резултати от спора и др. Независимо от това, дали ще има такова задължение, или уведомяването на НИПА за КТС ще бъде както досега, на доброволна основа, важното е то да се извършва реално, с необходимата ангажираност и отговорност. Дори публичното оповестяване на КТС със съвременните комуникационни средства може да се окаже достатъчно.

Съвместно организираните със социалните партньори мероприятия за обсъждане на информацията за КТС, която се събира и анализира в НИПА, е дейност с висок приоритет, която може да насърчи усилията за подобряване на първичните източници на информация.

Съвместно със социалните партньори следва да бъдат разработени методология за събиране, обработване и публикуване на данни за КТС, както и съответния дизайн на периодични и годишни справки, съобразени с изискванията и стандартите на МОТ за събиране и обработване на статистически данни за колективните трудови спорове в България.

2) Освен институциите на пазара на труда (трудова администрация) като ИА „ГИТ“ и АЗ, с които сътрудничеството в областта на събирането на информация и превенцията на КТС ще се развива, информационните функции и ролята на НИПА ще бъде по-успешна, ако Институтът успее да създаде предпоставки за пълноценно сътрудничество за получаване на информация с НСИ и съдилищата.

3) Въвеждането на информационната система за КТС изисква използването на съвременни форми за уведомяване на НИПА, базирани на електронни технологии, с възможности за дистанционно използване от страните по КТС.